

Олександр Пронкевич

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ ЧИ КОНСТРУЮВАННЯ НАЦІЇ? (Переосмислення ідейно-естетичної природи іспанського модернізму)

Протягом останнього десятиріччя в українському літературознавстві відбувається перегляд моделей історіографії, на яких базуються шкільні та вузівські історії літератури. Це стосується як української, так і зарубіжної (всесвітньої) літератури (науковий загал ще добре пам'ятає полеміку довкола реалізму). Звісна річ, це — справа не лише українська й не лише сьогоднішня, а постійний процес, зумовлений зростанням обсягів знань про літературу, оновленням інтерпретаційного апарату, зміною суспільних пріоритетів. Про те, як він протікає в таких країнах, як, наприклад, США або Німеччина, науковці обізнані більш-менш ґрунтовно, стосовно ж інших (і їх, на жаль, більшість) знань явно бракує. Одна з них — Іспанія. “Найсвіжішими” працями, які використовуються у практиці викладання, досі залишаються книжки І.Тертерян і З.Плавскіна, видані понад 20–30 років тому. Проте за цей час світ настільки змінився, що теоретичні моделі, якими послуговуються їх автори, видаються вже непереконливими. Отже, мета даної публікації — пролити світло на пошуки нових моделей історіографії іспанської літератури в сучасному літературознавстві.

Для теоретиків української літератури спроби сучасних іспанців “переписати історію літератури”¹ мають особливе значення, адже вони пов'язані насамперед із пошуками нових формул іспанської та латиноамериканської національної, культурної, гендерної і класової ідентичностей. Досить переглянути новітні публікації Т.Гундорової, С.Павличко, С.Андрусів, В.Агесвої, В.Моренця, Г.Грабовича, М.Наєнка, М.Жулинського та багатьох інших, а також згадати полеміку довкола шкільної програми з зарубіжної літератури для середніх шкіл, аби переконатися в тому, що моделі історії української та світової літератури якщо не заангажовані напругою, то принаймні щільно пов'язані з “конструюванням” української національної та культурної ідентичності. На нашу думку, знання про те, яким чином розв'язуються аналогічні проблеми в постімперській (кастелляномовна Іспанія) й постколоніальних літературах некастелляномовної Іберії (Каталонія, Галісія, Країна Басків), Латинської Америки та Філіппін, дало б змогу ефективніше інтегрувати ідеї сучасних українських літературознавців у широкий світовий контекст.

Колізія, яка привертає нашу увагу, — давно відома проблема (чи, як кажуть зараз, “справа”) позиціонування “покоління 1898 року” відносно іспаномовного та світового модернізму. Американський іспаніст Р.Кардвелл так описує ситуацію, що склалася довкола цього питання: “Дискусія між тими, хто вбачає в модернізмі протилежність “поколінню 1898 року” і тими, хто обстоює всеосяжніший і епохальний погляд, триває і ознак того, що вона наближається до завершення, непомітно”². Напруженість суперечки пояснюється тим, що обидві моделі історії іспанської літератури вказують на різні шляхи розвитку іспанської культури та суспільства, задіяні в конструюванні протиставлених один одному проєктів іспанської національної ідентичності.

Таке тлумачення впливає з тих методологічних засад, які набули поширення в іспаністиці, зокрема, з ідеології “неоіспанізму” — різновиду постколоніальної

¹ *Inman Fox E.* La invención de España: Nacionalismo liberal e identidad nacional. – Madrid, 1997. – P.210.

² *Cardwell R.A.* Modernismo frente a noventaiocho: Relectura de una historia literaria // Cuadernos interdisciplinarios de Estudios Literarios, (Amsterdam), 6, núm I (1995). – P.12.

критики й мультикультуралізму, який, базуючись на марксизмі (франкфуртська школа — Т.Адорно, В.Беньямін, Г.Маркузе, Ю.Хабермас, учення А.Грамші про гегемонію), на положеннях російського формалізму та структуралізму (від Ю.Тинянова, Р.Якобсона до Ю.Лотмана), на вченні про карнавал і на принципах “діалогічної уяви” М.Бахтіна, на деконструкції Ж.Лакана, на ідеях Е.Саїда і Г.Бгабги, гендерному критицизмі Ю.Крістєвої та на багатьох інших сучасних філософських і естетичних мейнстрімах, намагається запропонувати нове розуміння іберійсько-іспаномовної літератури як єдиного семіотичного простору, діалогічного процесу, в якому вже немає місця протиставленню метрополії колоніям, Кастилії іншим територіям Іберії. Як зазначають М.Міллінгтон і П.Сміт, “останнім часом виникла ціла низка “нових іспанізмів”, які спираються в основному на фемістську, психоаналітичну або матеріалістичну перспективи³, зосереджують увагу на питаннях гендеру, класу, сексуальності й національної ідентичності⁴, переймаються “перечитуванням канонічних текстів, а також відкриттям невідомих голосів і культурних зон”⁵, “сприяють процесу ресемантизації та оновленню й водночас підкреслюють важливість постійного поглиблення саморефлексії”⁶. З-поміж численних наукових праць, автори яких послуговуються ідеологією “неоіспанізму”, — розвідка І.Савали “Колоніалізм і культура. Іспаномовний модернізм і соціальна образність”⁷, дослідження М.Лі Бретс “Зустріч крізь кордони. Зміна бачення іспанського модернізму, 1890—1930”⁸.

З погляду постколоніальної критики та “неоіспанізму” як її різновиду і сама література, і її теорія та історія — це розгортання “боротьби за знаки” з метою досягнення культурної гегемонії певних соціальних груп. Перемога власних знакових систем дає їм змогу контролювати свідомість інших членів суспільства. “Знаки стають простором конфронтації, а сама “боротьба за знаки” зумовлена наміром використовувати мову для розв’язання проблеми самовизначення та звільнення”⁹. Знаки пригнічують, дискримінують, відокремлюють, але вони можуть слугувати емансипації та взаєморозумінню.

Ще одне джерело “неоіспанізму” — ідеї М.Фуко. “Чи може існувати ідея історії літератури, настільки “наукової”, настільки прогресивної, настільки внутрішньо несуперечливої, що нагадує невинну розповідь (*relato inocente*), яка об’єктивно викладає чисту послідовність “ізмів”, ... що чітко розкладаються на напрями? — запитує Р.Кардвелл. — Мені здається, що подібну “тотальну” історію літератури, яка шукає систему гомогенних взаємин, побудувати неможливо. Я хотів би запропонувати “загальну” історію, те, що Фуко називає “простором розповсюдження”, “дискурсивним утворенням”. Разом із Фуко я відкидаю “науковий” принцип або ідею платонівської “форми” і волю шукати те, що французький мислитель називає “епістемою” або “архівом”. Ідеї Фуко ставлять під сумнів традиційний історіософський підхід із його тяжінням до універсальних і вічних норм. Для нього сили, що надають руху дискурсам і об’єктам, які ці дискурси доводять, є “авторитетами, що виконують функцію делімітації”

³ *Millington M.I., Smith P.J., eds. New Hispanisms: Literature, Culture, Theory. Ottawa Hispanic Studies: Dovehouse editions. — Canada, 1994. — P.7.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Zavala I.M. Colonialism and Culture. Hispanic Modernism and the Social Imaginary. — Bloomington; Indianapolis, 1992. — 240 p.*

⁸ *Bretz M.L. Encounters Across Borders. The Changing Vision of Spanish Modernism, 1890-1930. — Lewisburg; London, 2001. — 608 p.*

⁹ *Zavala I.M. Op. cit. — P. 77.*

(autoridades de delimitación). Процес утворення дискурсів має розмитий і прихований характер, що не заважає самим цим дискурсам бути репресивними, оскільки вони зумовлюють цілу низку зв'язків між професійними дисциплінами, що взаємно одне одного підсилюють. ... Домінуюча культура підтримує свій статус, фіксуючи розбіжності у вигляді опозицій. Далі за допомогою “ритуалу розділення” та “вилучення” вона витискує негативні члени пар бінарних контрастів у зону замовчування й відсутності комунікації”¹⁰.

Отже, моделі історії літератури виконують роль стратегічного планування експансії знаків, є фреймами, сценаріями, за допомогою яких встановлюється гегемонія одних суспільних груп над іншими. В них закладений репресивний механізм, принцип роботи якого полягає у використанні процедур включення / виключення певних літературних явищ із поля зору носія даного типу культури. Людина, прийнявши певну знакову систему, оголошує її втіленням здорового глузду. Усе, що їй суперечить, залишається на маргінесах. Цей механізм активно використовується для конструювання різних ідентичностей, національних зокрема. Розгляньмо це питання докладніше на прикладі “традиційної” та “неоіспаністської” моделей іспанської літератури початку ХХ ст.

“Традиційна” модель іспанської літератури межі ХІХ–ХХ ст. передбачає протиставлення “покоління 1898 року” “модернізму”. Р.Кардвелл і М.Лі Бретс докладно розглянули історію її формування. Термін “покоління 1898 року” вперше з'явився у критичних есе Асоріна (1912). З його погляду, іспанська література між 1895 і 1915 рр. може бути представлена як боротьба двох антагоністичних груп. “Різні критики — Бель, Ромера Наварро і Кассоу — кожен зі своїх політичних позицій розвивали аргументи Асоріна. Перша серйозна спроба розрізнити обидва покоління була здійснена у праці А.Вальбуени Прат “Сучасна іспанська поезія” (1930 р.) — в момент політичної кризи, яка визначила кінець диктатури і початок спроб правих відновити гегемонію над ідеологією й політичним життям. Той самий автор, будучи у важкому моральному стані й зазнаючи тиску критики за свої нібито республіканські симпатії, повторює основні положення цієї конфронтаційної теорії. Одне слово, перші історії (літератури) формувались у добу різкої політичної поляризації суспільства і протягом перших десятиліть після тріумфу Франко в Іспанії, а також у контексті ідеологічних переслідувань конкретних інтелектуалів. Домінуюча ідеологія правих вплинула на цю модель історії літератури, визначила її теоретичну основу й надала їй статусу “істини в останній інстанції”, яка й досі не піддається сумніву, незважаючи на деякі критичні голоси”¹¹. Як приклад живучості даної моделі Р.Кардвелл називає “Історію і критику іспанської літератури”, видану 1994 р., в якій відповідний розділ так і називається — “Модернізм і 98 рік”. Крім Вальбуени Прат, такої ж думки дотримувалися іспанські критики середини ХХ ст., зокрема П.Салінас, Г.Діас-Плаха, П.Лаїн Ентральго, Дамасо Алонсо. “Вони забезпечили її довготривалий вплив протягом багатьох поколінь. Ця концепція, на жаль, і сьогодні поширена в університетах та інститутах Іспанії”¹².

У різних версіях даної моделі іспанської літератури ХХ ст. “покоління 1898 року” протиставляється “модернізму” не на підставі хронології (оскільки обидва явища існували синхронно), а ідеологічно й естетично. “Модернізму” приписуються такі ознаки стилю, як рафінованість, формалізм, музичність, естетизм, синестезія, вишуканість. Важливими принципами світогляду й філософії “модернізму” вважаються пантеїзм, пасивність, певне декадентство (“осінній погляд”),

¹⁰ Cardwell R.A. Op.cit. — P.13.

¹¹ Ibid. — P.14.

¹² Ibid. — P.14.

захоплення екзотичним, еротикою, інтерес до зовнішнього, до чуттєвого, естетизм і аполітизм. Поява “модернізму” приписується впливу французького мистецтва (“парнасці”, символізм і т.ін.), завдяки чому “модернізм” проголошується виявом космополітизму в іспанському мистецтві.

На противагу “модерністам”, “покоління 1898 року” характеризується як явище глибоко національне за духом. Твори його представників вирізняються “простотою”, “суворістю” стилю, глибоким емоційним голосом. Прикладом для наслідування для представників “покоління” виступає іспанська література доби Середньовіччя й Золотого Віку, славетний кастильський восьмискладник. Як зазначає М.Лі Бретс, П.Лаїн Ентральго (“Покоління 1898 року”) і Г.Діас-Плаха (“Модернізм проти “покоління 1898 року”) підхопили ідеї Асоріна, П.Салінаса, Вальбуєни Прат і надали їм відверто націоналістичного тлумачення, суголосного з франкістською ідеологією. Зокрема, П.Лаїн Ентральго стверджує, що “покоління 1898 року” продовжує традиції католицизму й духу Контрреформації. “З метою утвердити таку думку П.Лаїн Ентральго наполягає на винятковій ролі Кастилії та соціальному характері образності творів представників “покоління”, на запереченні історії на користь вічної традиції, ... і на лише відносно невеликому їхньому відхиленні від ортодоксального католицизму”¹³. П.Лаїн Ентральго також зосереджує увагу на ролі “ідеологічного пейзажу” у творчості представників цього “покоління”. Їхнє захоплення новими позитивістськими та іншими теоріями, прагнення до європеїзації оголошується короткочасним імпульсом, який призвів до повернення всередину, до заглиблення в традицію й народне життя.

У праці Г.Діаса-Плахи протиставлення “покоління 1898 року” “модернізму” набуває характеру жорсткої сексистської дихотомії. Обидва явища — вияви вічного протиставлення чоловічого й жіночого. “Покоління 1898 року” постає як “мужнє, чоловіче, енергійне, соціально та політично заангажоване, кероване розумом, сконцентроване на пошуках точних форм і категорій, архітектурне, метафізичне, кастелляноцентричне, класичне, духовне, натхнене Веласкесом, етично спрямоване, занепокоєне проблемою часу та вічності”. Натомість модернізм визначається як “жіноче, пасивне, кероване емоціями, індивідуалістичне, ескапістське, з тенденцією втечі до вежі зі слонової кістки, рослинне, чуттєве, андалуське й середземноморське, примітивне, метафоричне, натхнене Ель Греко, аморальне, еkleктичне, занурене в миттєве”¹⁴.

Як засвідчує цей стислий огляд, націоналістична модель історії іспанської літератури межі ХІХ—ХХ ст. культивує процедуру культурного виключення. “Покоління 1898 року” визнається нормою іспанськості в її імперському розумінні, а “модернізм” є тим, що “здоровий глузд”, змодельований за кастелляноцентричною схемою, витискає на маргінеси. Як влучно зауважив Р.Кардвелл, посилаючись на Фуко, тип мислення П.Лаїна Ентральго, Г.Діаса-Плахи та інших представників націоналістичної критики — це “оперування системою бінарних опозицій, що було типовим для всіх епох, починаючи з вісімнадцятого століття, і їхню появу в дискурсах режиму національного руху між 1940 і 1960 рр. легко спрогнозувати. Цей дискурс надає перевагу національному, патріотичному, іспанському (насамперед кастильському), протиставляючи їх космополітичному, паризькому, європейському. Він формує систему бінарних опозицій: нормальний/ ненормальний; здоровий/ хворий; уважний до долі нації/ дисидент і ескапіст; чоловічий/ жіночий, і, врешті-решт, справжній іспанець/ несправжній, офранцужений (*afrancesado*)”¹⁵. Цей дискурс є програмою

¹³ Bretz M.L. Op.cit. – P.65.

¹⁴ Ibid. – P. 67.

¹⁵ Cardwell R.A. Op. cit. – P.18.

конструювання іспанської нації в імперському кастелляноцентристському дусі. Його не можна схарактеризувати інакше, як ксенофобський, закритий, провінційний, обскурантистський. Недарма у представників “неоіспанізму” самий термін “покоління” (і “покоління 1898 року” насамперед) викликає обурення й неприховане роздратування. “Принцип поділу (історії іспанської літератури. — *О.П.*) за поколіннями не піддається вдосконаленню, його треба просто відкинути, — заявляє В.Фуентес. — Він пустив такі глибокі корені у критичній свідомості, що переможе всі спроби переглядати й розширювати канон, доки не призведе до його повної дискредитації. Це принцип елітистський, шовіністичний, расистський і сексистський. Він бере початок у протофашизмі тридцятих років”¹⁶. На спеціальній конференції у Вальядоліді в жовтні 1996 року був прийнятий маніфест, який закликає науковців відмовитись від вживання терміна “покоління 1898 року” як закам’янілого й неточного.

На відміну від націоналістичної критики, ідеологія “неоіспанізму” передбачає визнання принципів різноманітності й рівноправності національних культур у всьому іспаномовному світі, зокрема і в США. Конкретно для самої Іспанії вимоги “неоіспанізму” Х.Руберт Вентос формулює так: “Хіба не було сказано, що політична демократія потребує основи у вигляді “демократичної культури”, цілої низки конвенцій, на яких вона базується? Тоді ця “демократична культура” виступає реконструкцією на “політичному” рівні зв’язності (coherence) традиційного або імперського дискурсу, що забезпечує свободу навіть найменших гомогенних спільнот. Справжня “демократична культура” існує тоді, коли держава компенсує і доповнює — а не замінює — цю зв’язність (coherence) і перетворює ці автономії маленьких ідентичностей на континент демократичної свободи”¹⁷. “Континент демократичної свободи в іспанському контексті означає політичне визнання та реконструювання цих автономних ідентичностей, які мають власну внутрішню зв’язність (coherence)”¹⁸. “Висловлюючись конкретніше, необхідність визнання існування мультикультуральної та багатонаціональної держави може призвести до повного заперечення структур і обмежень, пов’язаних із уявленнями про Іспанію як традиційну націю-державу”¹⁹.

Такий підхід запроваджується в життя різними способами, зокрема і через переосмислення моделей історії іспанської літератури. Це стосується і проблеми співвідношення “покоління 1898 року” та “модернізму”. Із позицій “неоіспанізму” вона виглядає надуманою, штучною, “вигаданою” з метою запровадження політики вилучення. Такі сучасні іспаністи, як І.Фокс, Дж. Лабаньї, Р.Кардвелл, К.Перріам, Д.Батт, А.Бланко, М.Лі Бретс та багато інших виступають за відмову від, як вони висловлюються, “маніхейського поділу історії іспанської літератури кінця ХІХ — початку ХХ ст.”²⁰ і пропонують використовувати єдиний термін — “модернізм”. Крім того, вони вважають можливим і доцільним застосування до історії іспанської літератури загальноєвропейських періодизацій, зокрема, запропонованої М.Бредбері й Д.Макферланом у відомій праці “Модернізм: огляд європейської літератури 1890—1930 року”²¹. Це, на думку багатьох іспаністів, сприятиме

¹⁶ *Fuentes V.* More than Three Forms of Distortion in 20th century Spanish Historiography: Counterpoint Alternatives// *Spain Today. Essays on Literature, Culture, Society*, ed. by J.Colmeiro, Ch.Dupláa, P.Greene, J.Sabadell. Dartmouth College: Department of Spanish and Portuguese, 1995. — P. 22.

¹⁷ Цит. за: *Martí-Olivella J.* Toward a New Transcultural Dialogue in Spanish Film // *Spain Today. Essays on Literature, Culture, Society*, ed. by J.Colmeiro, Ch.Dupláa, P.Greene, J.Sabadell. Dartmouth College: Department of Spanish and Portuguese, 1995. — P. 48.

¹⁸ *Ibid.* — P. 48.

¹⁹ *Ibid.* — P.48.

²⁰ *Bretz M.L.* Op. cit. — P. 20.

²¹ *Bradbury M., McFarlane J.* *Modernism: A Guide to European Literature 1890-1930.* — Sussex, 1978. — 630 p.

входженню іспанської літератури в широкий світовий контекст. “Ігнорування іспанського модернізму й сучасної іспанської культури, – зазначає М.Лі Бретс, – дає неповну картину світового модернізму й замовчує голоси, які могли б значно збагатити й розширити усталені погляди на нашу спільну культурну історію та горизонти”²².

Звичайно, перегляд моделі історії іспанської літератури кінця XIX – початку XX ст. вимагає теоретичного переосмислення самої ідейно-естетичної природи модернізму. Представники “неоіспанізму” відкидають прийняте в іспанському літературознавстві визначення модернізму, яке базується на суто формальних ознаках, значно (і навмисно) звужує його розуміння й фактично зводить його до різновиду естетизму або декадентства. А.Берман, М.Де Ковен, А.Ейстейнссон, Р.Фелські, Р.Шеппард, М.Лі Бретс²³ розглядають модернізм як сукупність різноманітних суперечливих ідейно-естетичних тенденцій, зумовлених реакцією суспільства на індустріалізацію, урбанізацію, на швидку трансформацію звичних уявлень про соціальні, статеві, класові, національні стосунки. Щоб розкрити специфіку та розмаїття іспанського модернізму, М.Лі Бретс пропонує ретельно розроблену “генеалогію” цього поняття, відновлюючи ті значення, які закріплювалися за ним в іспанській літературі до 1913 р. – до початку процесу їхнього витискання в зону замовчування. Дослідниця доводить, що тоді модернізм розумівся широко, що різні тлумачення терміна вільно співіснували й діалогічно взаємодіяли на всьому обширі іспанської літератури, а також у творчості окремих письменників. Взагалі М.Лі Бретс вирізняє 10 можливих значень терміна “модернізм” в іспанській літературі межі століть: 1) модернізм як розрив із національним минулим через інтернаціоналізацію іспанського культурного простору; 2) модернізм як збереження й посилення зв’язку з минулим завдяки поєднанню національних традицій і тієї самої інтернаціоналізації іспанського культурного простору; 3) модернізм як індивідуалізм і анархізм; 4) модернізм як соціальна практика; 5) модернізм як негативна реакція на матеріалізм і детермінізм; 6) модернізм як оновлена мова, яка з’явилася для того, щоб відтворити нове світобачення; 7) модернізм як суто професійна художня діяльність елітарних майстрів-професіоналів; 8) модернізм як загроза стабільності сучасних соціальних структур; 9) модернізм як реакція на декадентство та песимізм; 10) модернізм як синкретичне художнє мислення, яке підтримує співіснування опозицій.

Отже, згідно з цією думкою, “покоління 1898 року” – це частина модернізму, а у творчості кожного з його членів представлені не одна й не дві, а цілі комбінації різноспрямованих мистецьких тенденцій, які підпадають під уже згадані визначення модернізму. Ще один важливий елемент “неоіспаністської” моделі іспанської літератури кінця XIX – початку XX ст. – її спрямування на використання максимальної кількості художніх явищ, прагнення почути замовчувані голоси, відкрити забуті тексти, представити латиноамериканську літературу не як маргінальну стосовно кастильського мейнстріму, а навпаки – як впливову силу, що змінює та формує цей мейнстрим. Як наслідок, розвідка М.Лі Бретс пропонує значно розширеніше коло модерністських письменників, зараховуючи до них Кларіна, пізнього Гальдоса, В.Бласко Ібаньєса, представників так званого “покоління 1898 року” (А.Ганівет, М. де Унамуно, П.Бароха, Асорін, Р. де Маесту,

²² Bretz M.L. Op. cit. – P. 21.

²³ Berman A. Preface to Modernism. – Urbana, 1994; DeKoven M. Rich and Strange: Gender, History, Modernism. – Princeton, 1991; Eysteinson A. The Concept of Modernism. – Ithaca, 1990; Felski R. The Gender of Modernity. – Cambridge, 1995; Sheppard R. The Problematics of European Modernism // Theorizing Modernism: Essays in Critical Theory, ed. by Steve Giles. – London, 1993.

Р. дель Вальє-Інклан, А.Мачадо, Х.Бенавенте), “традиційних модерністів”, таких, як Р.Даріо і Х.Рамон Хіменес, письменників так званого “покоління 1914 року” (Х.Ортега-і-Гассет, Г.Міро, Р.Перес де Айала, Е.д’Орс, Р.Гомес де ла Серна), представниць “жіночої літератури” — Е.Пардо Басан, К.де Бургос, С.Касанову, К.Еспін, інших діячів іспанських націоналістичних літератур (каталонської, баскської, галісійської): Ж.Марагаль, Х.Помпейо тощо.

Паралельно відбувається також внутрішня переоцінка: давно відомі твори визнаних класиків іспанської літератури кінця ХІХ — початку ХХ ст. реінтерпретуються в новому мультикультуралістському прочитанні. Можна визначити кілька напрямів цього процесу. Деякі дослідники продовжують користуватися терміном “покоління 1898 року”, але визнають його лише як націоналістичний проект, який слугує ідейному моральному (хай і мимоволі) обґрунтуванню фаланги.²⁴ Мета цих дослідників — повна деконструкція націоналістичних міфів у творчості представників покоління. Найяскравіший приклад такого типу праць — дослідження І.Фокса та Д.Лабаньї²⁵. Протилежний погляд найпослідовніше викладає М.Лі Бретс, яка доводить, що за своїм духом художні тексти так званого “покоління 1898 року” — це пряма протилежність націоналізму. Більше того, світогляд та естетика його представників були по суті мультикультуралістськими.

Проаналізуємо обидва напрями впровадження мультикультуралістських моделей інтерпретації іспанської літератури на прикладі сучасного прочитання творчості Мігеля де Унамуно, якого одностайно називають лідером “покоління 1898 року”. 2000 р. побачила світ книжка “Покоління 1898 року напередодні нового кінця віку”, в передмові до якої її редактор, американський іспаніст Х.Торресільо, зазначає, що одна з рис сьогоднішньої іспаністики — зміна пріоритетів. “Визначним чинником на даний момент виступає рішучість щодо подолання іспаноцентричної, або націоналістичної, моделі критики, спрямованої всередину, намагаючись переосмислити відкриті нею явища в широкому європейському контексті”²⁶. Дана тенденція визначає наявність значної кількості публікацій, пройнятих духом “неоіспанізму” та деконструкції.

Звичайно, М. де Унамуно — перший об’єкт критики. У цьому плані прикметна стаття Х.Р.Ресіни. Основна тема публікації — погляди Унамуно на питання каталонської автономії. Із погляду Х.Р. Ресіни, автор “Туману” і “Трагічного почуття життя...” постає “інквізитором іспанської ідентичності”, попередником націоналкатоліцизму²⁷ та принциповим противником каталонізму (чи будь-якого іншого “партикуляризму”) в будь-якому вигляді. Основний аргумент на користь націоналізму Унамуно, який міститься у статті, — відмова автора від баскської й вибір кастильської мови (el castellano), в любові до якої він неодноразово освідчувався. “Імперія, яка зазнала поразки, може сподіватися повернути деякі зі своїх втрат через символічне самоствердження, і Унамуно був пророком і хрестоносцем цього контрнаступу, здійснюваного через мову”²⁸.

Принципово протилежна думка щодо поглядів Унамуно на проблему каталонізму висловлена у книжці М.Лі Бретс. За її спостереженнями, дон Мігель не антагоніст

²⁴ Gómez Marín J. A. Los fascistas y el 98 // In Tiempo de historia. — 1974, 1 — P. 26-39.

²⁵ Labanyi J. Nation, Narration, Naturalization: A Barthesian Critique of the 1898 Generation // New Hispanisms: Literature, Culture, Theory, ed. by Millington M.L., Smith P.J. — Ottawa Hispanic Studies: Dovehouse editions, Canada, 1994. — P.127-149.

²⁶ Torrecillo J. ed. La Generación del 98 frente al nuevo fin de siglo. — Amsterdam; Atlanta, GA, 2000. — P. 5.

²⁷ Resina J.R. The Spanish Identity and Its Great Inquisitor, Miguel de Unamuno // La Generación del 98 frente al nuevo fin de siglo, ed. J.Torrecillo. — Amsterdam; Atlanta, 2000.

²⁸ Ibid. — P.260.

каталонізму, а навпаки — відбувається “каталонізація” його свідомості. Для дослідниці принципово важливо підкреслити факт етнокультурної поліфонії, якою вона (свідомість) вирізнялась. М.Лі Бретс називає Унамуно “баском, який живе в Саламанці й пише кастильською мовою”²⁹. Генетичний зв’язок із “партикуляризмами”, таким чином, робить свідомість Унамуно відкритою до аргументації національних рухів, поширених в Іспанії. Зокрема, М.Лі Бретс аналізує обмін статтями та листами між Унамуно та Жоаном Марагалем, “каталонцем, який жив у Барселоні, але друкував свої праці як каталонською, так і кастильською мовою”³⁰. Під час цієї полеміки-спілкування відбувалося взаємне збагачення її учасників, і обидва вони схиляються до висновку про неможливість однополярного світу. “Як Унамуно, так і Марагаль визнають небезпечним існування в одноголосому світі, хоч би як він будувався: шляхом замикання в собі чи колонізації іншого”³¹.

Отже, “неоіспаністська” модель історії іспанської літератури початку ХХ ст. культивує ідеал “включення” “іншого”. Така зміна перспективи означає істотну переоцінку підходів насамперед до конструювання іберо-іспанської національної ідентичності. Відтепер кастелляноцентричний міф, за природою репресивний, не може виконувати функцію об’єднання іспанської нації в єдину духовну спільноту. Його місце посідає розуміння іспанської нації як складного явища, побудованого не за принципом ієрархічного структурування та підкорення, а за принципами етнокультурної співпраці.

Боротьба ідей у сучасному іспаномовному культурному просторі розкриває весь драматизм і напруженість процесу конструювання національних ідентичностей на початку третього тисячоліття. Історія літератури тут відіграє одну з провідних ролей. Яка з проаналізованих нами моделей остаточно перемаже, не беремося прогнозувати, адже прихильники обох версій висувують нові й нові аргументи на підтримку своїх поглядів. Очевидно, розв’язання питання — зовсім в іншій площині. Воно залежить від того, яким буде світ іспаномовної цивілізації в майбутньому, чи зможе він переосмислити себе як нову інтегруючу реальність, в якій жоден голос не буде загублено, чи й далі триматиметься за стереотипи колоніального минулого.

---

²⁹ *Bretz M.L.* Op. cit. – P.193.

³⁰ *Ibid.* – P.193.

³¹ *Bretz M.L.* Op. cit. – P.196.

